

УДК 378.01

DOI 10.31652/2415-7872-2019-57-130-136

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

С. С. Пугач

orcid.org/0000-0002-8757-6974

У статті розглянуто різні підходи до розуміння змісту та структури правової компетенції майбутніх економістів у процесі фахової підготовки. Проаналізовано особливості формування правової компетенції фахівців неюридичних спеціальностей і зазначено, що її основними структурними елементами є мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний. Сутність правової компетенції фахівця економічних спеціальностей визначається як з об'єктивної сторони (знання, уміння та навички в сфері права), так і в особистісних якостях індивіда, що є суб'єктивною, внутрішньою складовою цього явища. Доведено, що формування правової компетенції майбутніх економістів має такі спільні риси: забезпечення необхідного рівня правових знань, які необхідні фахівцю з економіки в процесі його професійної діяльності; розвиток правового мислення та формування практичних умінь в правовому полі господарської діяльності економічного об'єкта; формування відповідальності за прийняті рішення та здійснені вчинки; розвиток мотивації до постійної самоосвіти в правовій галузі, потреби в систематичному вдосконаленні правових знань.

Ключові слова: *правова підготовка, фахівці економічного профілю, фахова підготовка, фахова компетентність, правова компетентність.*

CONTENTS AND STRUCTURE OF THE LEGAL COMPETENCE OF FUTURE ECONOMIES

S. Pugach

The article examines different approaches to understanding the content and structure of the legal competence of future economists in the process of professional training. The peculiarities of forming the legal competence of specialists of non-legal specialties are analyzed and it is indicated that its main structural elements are motivational, cognitive, activity and reflexive. The essence of the legal competence of a specialist in economic specialties is determined both from the objective side (knowledge, skills and abilities in the field of law), and in the personal qualities of the individual, which is a subjective, internal component of this phenomenon. It is proved that the formation of the legal competence of future economists has the following common features: providing the necessary level of legal knowledge that is necessary for a specialist in economics in the course of his professional activity; development of legal thinking and formation of practical skills in the legal field of economic activity of an economic object; formation of responsibility for the decisions made and actions committed; the development of motivation to constant self-education in the legal field, the need for systematic improvement of legal knowledge.

A specialist in economics must be able to follow the numerous changes, navigate the necessary legal rules, determine their relevance in their professional activities, draw conclusions about the impact of these changes on further work. In addition, the specialist-economist should be able to use the legal concepts and categories to analyze legal processes related to professional activities, to determine the causal relationships in the economic activity of the enterprise, the ability to analyze, synthesize, compare and generalize the information of the legal content.

Thus, in the course of scientific research, the necessity of the following components of the legal competence of students of economic specialties was determined and substantiated: cognitive, motivational, activity, reflexive and informational-logical.

Key words: *legal training, specialists of economic profile, vocational training, professional competence, legal competence.*

Одним із ключових процесів розвитку світової економіки на межі ХХ-ХХІ століть стала глобалізація, яка створила передумови для інтернаціоналізації ринку робочої сили, товарів і послуг. Для задоволення потреб суспільства у кваліфікованих роботодавцях і працівниках у 1997 році Ліссабонська конференція «Про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти в європейському регіоні» прийняла концептуальну ідею міжнародного визнання результатів освіти як компетентнісний підхід. У зв'язку з цим, забезпечення якості вищої освіти, підготовка компетентних фахівців для всіх галузей культурного та матеріального виробництва стало актуальною теоретичною та прикладною проблемою професійної педагогіки.

Основу компетентнісного підходу закладено в наукових публікаціях таких учених як, зокрема, В. Аніщенко, В. Болотов, Б. Вульфсон, Б. Ельконін, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Овчарук, Є. Огарев, В. Серіков, В. Первутинський, А. Хуторський та інші. У сучасній педагогічній науці досліджують різні його аспекти в освіті – від розуміння категорії «професійна компетентність» як складного багатовимірною феномену (А. Алексюк, В. Беспалько, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Б. Ельконін,

Н. Кузьміна, І. Лернер, А. Маркова, А. Михайличенко, О. Овчарук, І. Підласий, В. Серіков, В. Сластьонін), визначення ключових компетентностей (І. Зимня, Г. Селевко, П. Третьяков, Т. Шамова) до проблеми формування компетентності у майбутніх фахівців (Є. Бондаревська, В. Горчакова, О. Кобилянський, С. Козак, О. Мармаза, Н. Матяш, А. Міщенко, В. Петрук, Ю. Сенько, В. Сластьонін, Л. Фрідман, Е. Шиянов, В. Юдін та інші).

Метою статті є аналіз змісту та структури правової компетенції майбутніх економістів у процесі фахової підготовки.

Відповідно до Концепції розвитку економічної освіти в Україні, метою університетської економічної освіти є підготовки всебічно розвиненого економіста з широким науковим світоглядом і здатністю до самореалізації як економічно активного члена суспільства. Дослідники Б. Андрусишин, В. Болотов, Я. Кічук доводять, що завдяки компетентнісному підходу у студентів формуються вміння розв'язувати проблеми, оцінювати новий досвід і контролювати ефективність обраного шляху розв'язання проблеми завдяки готовності особистості до діяльності. Тому, на думку багатьох учених О. Євсюкової, І. Медведєвої, Т. Шамової та інших, до базових (ключових) компетенцій майбутніх фахівців гуманітарних професій відносяться інформаційна, комунікативна, правова та інші.

Питанням розвитку правової компетенції присвячені дослідження Я. Кічук, А. Романової (використання компетентнісного підходу до правової освіти студентів), І. Безукладнікової (умови формування правової компетентності учнів), Т. Зулфугарзаде, О. Кудряшової (правова освіта економістів), Г. Лазарчук (формування правової компетентності інженерів-педагогів економічного профілю), Л. Данильчук (визначення змісту та структури правової компетентності), В. Олійник (формування правової компетентності керівників навчальних закладів), О. Рем (формування правової культури інженерів педагогів), Н. Гарашкін (правова компетентність соціального працівника), І. Жигулін (формування правової компетенції фахівців неюридичних спеціальностей у коледжах) та інші.

За результатами проведених досліджень уважаємо, що правова компетентність – це система правових знань, практичних умінь, навичок, досвіду, які дозволяють економістам орієнтуватись у нормативно-правовому полі в процесі фахової діяльності, знаходити юридично доцільні рішення, мислити правовими категоріями при виконанні внутрішніх і зовнішніх завдань, які виникають під час функціонування організації в ринкових умовах. Крім загального визначення поняття правової компетентності, потрібно проаналізувати також її зміст та структуру для фахівців з економіки.

Дослідники О. Іваній [1] та І. Галушак [2] виділяють в структурі правової компетентності теоретичний компонент (фахові, політичні, управлінські, психологічні знання тощо), практичний компонент (сукупність професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність фахівця вирішувати завдання правової діяльності) та особистісний компонент (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці, вимогливість щодо дотримання правових норм, гуманістична спрямованість особистості, адекватна самооцінка тощо).

Дослідниця Г. Лазарчук уважає, що правова компетентність інженера-педагога економічного профілю, яка є якісною характеристикою суб'єкта правовідносин, складається з ключових, базових і спеціальних компетенцій, формування яких відбувається на трьох різних рівнях:

- перший рівень передбачає формування ключових правових компетенцій, яке відбувається із моменту народження людини до його професійно спрямованого навчання;
- на другому рівні здійснюється формування базових правових компетенцій із моменту визначення особи щодо майбутньої професійної діяльності й до закінчення професійного навчального закладу;
- третій рівень – формування спеціальних правових компетенцій, яке відбувається в процесі самонавчання й підвищення своєї кваліфікації [3].

Правова компетентність особистості, на думку А. Бермуса, складається з низки блоків, а саме: «знання про значення, про різні сфери, механізми правового регулювання суспільного життя; здатність до аналізу правових ситуацій, визначення оптимуму правової інформації; готовність і вміння використовувати механізми й засоби правового вирішення життєвих проблем; уміння виділяти правові аспекти будь-якої ситуації, бачити правові наслідки схвалювальних рішень та здійснювальних дій» [4], а І. Артеменко вважає, що розвиток правової компетентності особистості залежить від таких факторів, як наявність відповідної юридичної інформації, розвинена правова свідомість, бажання й уміння брати участь у суспільно-правовому житті, тип відповідальності, домінуючий у людини, які формуються в процесі її правової соціалізації [5].

Розглядаючи проблему розвитку правової культури студентів неюридичних навчальних закладів, Н. Коваленко обґрунтувала її структурні елементи: інтелектуальний (наявність правових знань і норм); оцінний (здатність робити оцінку явищ з позиції правової дійсності); емоційний (емоційна реакція на юридичні аспекти фахової діяльності); мотиваційно-ціннісний (морально-ціннісна мотивація в процесі засвоєння правових знань; відношення до права й закону); вольовий (бажання до розвитку власної

правосвідомості та правової культури); поведінковий (діяльність, яка спрямована на творчий розвиток та стимулювання професійної активності, діяльність у застосуванні правових норм) [6, с. 56]. І. Романова, стверджує, що правова компетентність особистості передбачає ряд блоків, а саме: знання про значення, про різні сфери, механізми правового регулювання суспільного життя, здатність до аналізу правових ситуацій, визначення оптимуму правової інформації, готовність і вміння використовувати механізми й засоби правового вирішення життєвих проблем, вміння виділяти правові аспекти будь-якої ситуації, бачити правові наслідки прийнятих рішень і здійснюваних дій [7, с. 31]. Дослідниця А. Коротун у структурі правової компетенції соціальних педагогів виділила та обґрунтувала такі складові: мотиваційно-ціннісний (особистісні, професійні, соціально-правові цінності та мотиви діяльності), когнітивний (система знань про правові основи професійної діяльності), комунікативний (наявність комунікативних здібностей), діяльнісно-рефлексивний (система правових умінь, навичок, контроль і аналіз результатів своєї діяльності, а також наявність професійно значущих якостей таких як правова активність, відповідальність тощо) [8].

Для обґрунтування структурних компонентів правової компетенції фахівців економічних спеціальностей, використаємо положення, обґрунтовані в дослідженні О. Жигуліна щодо психологічних детермінант правової свідомості особистості. До основних психологічних детермінант науковець відносить ціннісні орієнтації особистості, спрямовані на дотримання законності й дотримання норм суспільства, моральність особистості, яка проявляється в усвідомленні громадянського обов'язку, відповідальне ставлення до норм закону, рівень знань в області закону та інтелектуальні здібності особистості [9]. Правову компетентність майбутнього педагога А. Анікіна розглядає як теоретико-правову готовність і практичну здатність до вирішення навчальних і професійних завдань, які виникають в навчальних ситуаціях із дотриманням законодавства про освіту, правомірною реалізацією професійної діяльності, здійснення правового виховання та правового захисту учнів [10, с. 10–11]. Схожа думка зустрічається в наукових публікаціях Л. Данильчук, яка в структурі правової компетентності виділяє такі складові:

- правова освіченість: правові знання (методологічні та нормативні, загальнотеоретичні і методичні, організаційно-технологічні);
- правова спрямованість: визнання значущості правових знань і умінь, прагнення їхнього вдосконалення;
- правова готовність: уміння й навички, що забезпечують вирішення кризових ситуацій на правовій основі [11, с. 80].

На нашу думку, правова готовність є наслідком розвитку правової освіченості та правової спрямованості, а тому не може бути структурним елементом правової компетенції. Відповідно, О. Рем обґрунтувала, що існує потреба у формуванні правової культури студентів неюридичних спеціальностей та визначає структуру правової культури таким чином: аксіологічний, гносеологічний, діяльнісний, методичний компоненти [12, с. 8]. О. Єгорова й Е. Зінченко роблять висновок, що правова компетентність фахівця полягає не лише в дотриманні певних юридичних норм та законів у сфері професійної діяльності, але й у здатності до активних дій щодо правового регулювання цієї діяльності та пов'язана із реалізацією потреби суспільства в розвитку основ правової культури [13, с. 75] та виділяють в структурі правової компетенції фахівця неюридичних спеціальностей такі складові: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний та акмеологічний компоненти [13, с. 76].

Таким чином, сутність правової компетенції фахівця економічних спеціальностей визначається як з об'єктивної сторони (знання, уміння та навички в сфері права), так і в особистісних якостях індивіда, що є суб'єктивною, внутрішньою складовою цього явища. Аналізуючи наукові публікації, приходимо до висновку, що формування правової компетенції студентів неюридичних спеціальностей має такі спільні риси, які необхідно врахувати в рамках нашого дослідження:

- забезпечення необхідного рівня правових знань, які необхідні фахівцю з економіки в процесі його професійної діяльності;
- розвиток правового мислення та формування практичних умінь в правовому полі господарської діяльності економічного об'єкта;
- формування відповідальності за прийняті рішення та здійснені вчинки;
- розвиток мотивації до постійної самоосвіти в правовій галузі, потреби в систематичному вдосконаленні правових знань.

У проаналізованих дослідженнях розглядається розвиток правової компетенції фахівців неюридичних спеціальностей і зазначається, що основними структурними елементами правової компетенції є мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний. Відповідно, мотиваційний компонент має такі властивості:

- містить прийняття та розуміння фахівцем правових цінностей, наявність розуміння необхідності мотивів пізнання правових знань, наявність особистісної установки на правомірне здійснення професійної

діяльності [10, с. 11];

- поєднує рівень оцінки і відношення до права, наявність позитивного або негативного ставлення до нього, у результаті чого формується переконання в особистій цінності правових норм, повага до права, виробляються навички правомірної поведінки [14, с. 11];

- передбачає наявність у фахівця інтересу до права як в цілому, так і до професійної складової, додає рівень оцінки і ставлення до права, відображає прийняття фахівцем правових цінностей та розвиток мотивів пізнання правового регулювання професійної діяльності [13, с. 76];

- визначає правову спрямованість особистості, її прагнення до розвитку правової компетенції, прийняття самостійних та відповідальних рішень в процесі виконання своїх фахових обов'язків [15, с. 17];

- передбачає перетворення правових знань в правові переконання, формування звички правомірної поведінки, орієнтацію на правомірну поведінку та позитивні правові установки [16].

Когнітивний компонент правової компетенції фахівців неюрідичних спеціальностей має такі властивості:

- включає системне, цілісне засвоєння знань нормативно-правового та процесуального характеру, які необхідні для здійснення правомірної професійної діяльності захисту прав [17, с. 11; 13, с. 76];

- визначає оптимальний обсяг знань в галузі правових відносин в суспільстві, рівень інтелектуально-правового розвитку особистості [15, с. 17];

- являє собою систему правових знань, юридичної інформації [16];

- передбачає знання фундаментальних основ трудового права, теорії управління персоналом, причин виникнення трудових спорів; розуміння структури правової діяльності в управленні працівниками [18, с. 30].

Діяльнісний компонент правової компетенції фахівців неюрідичних спеціальностей має такі властивості:

- характеризує здатність і готовність фахівця застосовувати правові знання на практиці для вирішення професійних завдань, в процесі здійснення фахової діяльності орієнтуватися на правові норми й цінності [13, с. 76; 19];

- показує вміння й навички керуватися правовими знаннями в суспільному і професійному житті, активно використовувати їх під час виконання професійних функцій [20];

- поєднує комплекс правових умінь менеджера здійснювати управлінську діяльність, адекватно орієнтуватися в правовій сфері життя [18, с. 30];

- досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у формі його результатів – знань у фаховій науковій галузі [21, с. 86].

Рефлексивний компонент правової компетенції фахівців неюрідичних спеціальностей має такі властивості:

- характеризує здатність особистості до самостійності правових рішень і оцінок при взаємодії з іншими фахівцями в процесі фахової діяльності; здатність до критичного аналізу, оцінки та коригування власної діяльності з позицій норм права [13, с. 76];

- впливає на розвиток особистісних якостей в процесі фахової діяльності [19];

- відображає модель соціально-професійної поведінки відповідно до морально-правових норм, уміння виділяти, аналізувати і співвідносити власні вчинки з професійними ситуаціями через системи самооцінок і нормативно-правових відносин [15, с. 17].

Проаналізувавши дослідження в галузі формування правової компетенції фахівців різних спеціальностей, уважаємо, що правова компетенція майбутнього економіста складається з таких компонентів:

- когнітивний – наявність знань із правових дисциплін, які розкривають сутність і специфіку професійної діяльності та необхідні фахівцю з економіки у процесі його діяльності;

- мотиваційний – прийняття фахівцем правових цінностей та розвиток мотивів пізнання правового регулювання господарської діяльності економічних одиниць;

- діяльнісний – уміння використовувати правові знання для виконання практичних завдань, аналізу й розв'язання правових ситуацій у фаховій діяльності, уміння знаходити альтернативні підходи та рішення на підставі наявних норм права й положень законодавства у фаховій діяльності,

- рефлексивний – здатність особистості до самостійності правових рішень, усвідомлення відповідальності за власну поведінку;

- інформаційно-логічний – уміння працювати із джерелами права, нормативними документами в сфері професійної діяльності, слідкувати за оновленням правового поля в економіці, а також здатність аналізувати й систематизувати інформацію правового змісту для розв'язання фахових завдань.

Необхідність когнітивного компоненту в структурі правової компетенції майбутнього економіста обумовлена тим, що будь-яке утворення в свідомості особистості ґрунтується на системі наявних знань. На думку Р. Дж. Стернберга, знання є необхідною умовою будь-якої компетентності [22, с. 13].

Завдання цілеспрямованого розвитку правової компетенції студентів економічних спеціальностей вимагає, першочергово, формування системи знань про правові особливості господарювання економічних об'єктів. Без наявності знань неможливо вибрати правильний варіант поведінки, наприклад, у конфліктних ситуаціях. Зокрема, фахова діяльність економіста потребує знань основних положень теорії держави та права, відмінностей в юридичних системах різних держав, знань з окремих галузей права, які необхідні в процесі діяльності господарюючих об'єктів (адміністративного, трудового, сімейного, кримінального), знань юридичних механізмів регулювання діяльності економіста.

За моделлю трьохвимірного вимірювання компетенції Т. Дюрана можна визначити зміст когнітивної складової правової компетенції:

- загальні правові знання;
- знання про правові засоби регулювання господарської діяльності, юридичні умови її здійснення, можливі наслідки при умові невиконання правових приписів;
- наявність знань, які дозволяють орієнтуватися в правовому полі, знаходити можливі шляхи вирішення проблем, які виникають у процесі фахової діяльності.

Потребу в мотиваційному компоненті в структурі правової компетенції майбутнього економіста обумовлена тим, що він передбачає перетворення наявних правових знань на звичку правомірної поведінки, включає формування ставлення до права як до цінності, забезпечує орієнтацію на правомірну поведінку. Дослідниця Л. Божович визначає мотивацію як «складний механізм співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх факторів поведінки, який визначає виникнення, напрямом, способи здійснення конкретних форм діяльності» [23, с. 24]. О. Леонт'єв, досліджуючи проблему мотивації діяльності, обґрунтував таке психологічне явище, як «зрушення мотивів». На думку дослідника, зрушення мотивів відбувається в процесі діяльності та змінює для особистості характер діяльності, коли людина здійснює діяльність спочатку під дією мотиву, а потім – заради самої діяльності. Крім того, формування особистості людини знаходить психологічне вираження в розвитку її мотиваційної сфери [24].

Економісти в процесі фахової діяльності мають бути переконані в необхідності дотримання законів, відчувати відповідальність за результати власних рішень в процесі господарювання.

Зміст мотиваційного компоненту правової компетенції такий:

- знання мети різних видів пізнавальної діяльності, усвідомлення шляхів використання набутих умінь у майбутній професійній діяльності;
- забезпечення виникнення мотивів співробітництва та соціальних мотивів включення в навчально-пізнавальну діяльність;
- наявність відчутного результату навчально-пізнавальної діяльності.

Діяльнісну основу правової компетенції становить комплекс умінь та навичок, які сформовані на основі наявних знань та дозволяють фахівцеві з економіки вирішувати професійні завдання, орієнтуючись у правових нормах та законах. Зміст діяльнісного компоненту правової компетенції такий:

- уміння орієнтуватися в правовому полі в процесі виконання фахових завдань;
- уміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях;
- уміння спілкуватися з фахівцями-юристами, використовуючи та розуміючи юридичну термінологію.

Рефлексивний компонент правової компетенції фахівців економічних спеціальностей – це самоаналіз фахівцем власної діяльності, здатність подивитися на власні вчинки з позиції спостерігача, провести аналіз помилок та здійснити їх корекцію. Як зазначає Ю. Кулюткін, рефлексія дозволяє зрозуміти вирішення завдань іншою людиною, осмислити їх, унести певні корективи та знайти нові рішення [24].

Погоджуємося з думкою М. Головань, що «рефлексією регулюються усі компоненти професійної компетентності. Завдяки рефлексії людиною відстежуються цілі, процес і результат своєї діяльності щодо набуття компетенцій у професійній сфері, а також усвідомлення тих внутрішніх змін, які в ній відбуваються, усвідомлення себе як особистості, що змінюється» [21, с. 87]. Розвиток рефлексивного компоненту відбувається в процесі накопичення досвіду фахової діяльності, при наявності постійного аналізу власних вчинків та поведінки.

Інформаційна компонента компетентності, на думку Н. Баловсяк, це здатність ефективної роботи з повідомленнями в усіх формах їх представлення. Однак таке визначення було сформоване автором у відносно до формування інформаційної компетентності [26].

На нашу думку, інформаційно-логічний компонент у відношення до правової компетенції має такий зміст: це вміння працювати із джерелами права, нормативними документами в сфері професійної

діяльності, слідкувати за оновленням правового поля в економіці, а також здатність аналізувати й систематизувати інформацію правового змісту для розв'язання фахових завдань. Необхідність такої складової правової компетенції полягає в тому, що правове поле у державі достатньо динамічне. Фахівець із економіки має вміти слідкувати за численними змінами, орієнтуватися в необхідних юридичних нормах, визначати їх актуальність у своїй професійній діяльності, робити висновки про вплив цих змін на подальшу роботу. Крім того, у фахівця-економіста має бути сформована здатність використовувати правові поняття та категорії для аналізу правових процесів, пов'язаних із професійною діяльністю, визначати причинно-наслідкові зв'язки в господарській діяльності підприємства, уміння аналізувати, синтезувати, порівнювати й узагальнювати інформацію правового змісту.

У процесі наукового дослідження було визначено та обґрунтовано необхідність таких компонентів правової компетенції студентів економічних спеціальностей: когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний та інформаційно-логічний. У подальших дослідженнях уважаємо за необхідне визначити форми, методи та навчально-методичне забезпечення цілеспрямованого розвитку правової компетентності майбутніх економістів.

Література

1. Іваній О. М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. М. Іваній. – Харків, 2012. – 20 с.
2. Галушак І. Шляхи формування правової компетентності майбутніх економістів в умовах гірського регіону / І. Галушак // Гірська школа Українських Карпат. – 2016. – № 15. – С. 102–105.
3. Лазарчук Г. В. Правова компетентність інженера-педагога економічного профілю [Електронний ресурс] / Г. В. Лазарчук. – Режим доступу: – http://www.rusnauka.com/23_NTP_2012/Pedagogica/2_114830.doc.htm.
4. Бермус А. Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании [Електронний ресурс] / А. Г. Бермус. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>.
5. Артеменко И. В. Правовая компетентность и криминализация российского общества: социологический анализ взаимовлияния: автореф. дисс. ... канд. социол. наук / И. В. Артеменко. – Краснодар, 2007. – 24 с.
6. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів неюридичних навчальних закладів / Н. Ю. Коваленко // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 1. – С. 53–58.
7. Романова І. А. Компетентнісний підхід до правової освіти студентів / І. А. Романова // Педагогіка та психологія: зб. наук. праць / За ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. – Харків: Курсор, 2008. – Вип. 33. – С. 26–35.
8. Коротун А. В. Формирование правовой компетенции у будущих социальных педагогов в процессе профессиональной подготовки: дисс. ... канд. пед. наук / А. В. Коротун. – Екатеринбург, 2010. – 279 с.
9. Жигулин А. А. Развитие правовой компетентности студента профессионального колледжа (на примере специалиста неюридического профиля): автореф. дисс. ... канд. психол. наук / А. А. Жигулин. – Тамбов, 2010. – 25 с.
10. Аникина А. С. Формирование правовой компетентности будущего педагога с использованием комплекта профессионально ориентированных задач: автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. С. Аникина. – Тюмень, 2011. – 23 с.
11. Лазарчук Г. В. Актуальність формування правової компетентності у майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю / Г. В. Лазарчук // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 2. – С. 76–79.
12. Рем О. М. Формування правової культури майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. М. Рем. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 20 с.
13. Егорова О. А. Правовая компетентность студентов неюридических специальностей и профессиональная компетентность студентов – будущих юристов / О. А. Егорова, Е. Н. Зинченко // Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование. Педагогические науки». – 2016. – Т. 8. – № 4. – С. 72–80.
14. Соболева М. Н. Формирование правовой компетентности студента медицинского института (на примере специальности «Лечебное дело»): автореф. дис. ... канд. пед. наук / М. Н. Соболева. – Орел, 2013. – 24 с.
15. Рябшьева Е. Н. Особенности развития правовой компетентности современного специалиста / Е. Н. Рябшьева, Н. И. Плаксина // Научно-исследовательские публикации. – 2015. – № 1 (21). – Т. 1. – С. 13–19.
16. Соболева М. А. Понятие и структура правовой компетенции специалиста сферы здравоохранения [Електронний ресурс] / М. А. Соболева // Педагогическое мастерство: матер. II Междунар. науч. конф. – М.: Буки-Веди, 2012. – Режим доступу <https://moluch.ru/conf/ped/archive/65/3135/>.
17. Нуриахметова Н. Р. Формирование нормативно-правовой компетентности педагогов как условие кадровой поддержки современной школы: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. Р. Нуриахметова. – Томск, 2012. – 23 с.
18. Ковальова В. В. Правова компетентність як складова управлінської діяльності майбутніх менеджерів / В. В. Ковальова // Психолого-педагогічні науки. – 2016. – № 3. – С. 26–31.
19. Жигулин А. А. Психологическая структура правовой компетентности субъекта профессиональной деятельности / А. А. Жигулин // Alma Mater. – 2011. – № 7. – С. 37–40.
20. Коваленко Д. В. Професійно-правова компетентність майбутнього інженера-педагога як результат професійно-правової підготовки фахівця / Д. В. Коваленко // Наукові записки. Серія Педагогіка. – 2015. – № 1. – С. 69–74.
21. Головань М. С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу / М. С. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. Збірник статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 3. – С. 79–88.
22. Практический интеллект / Р. Дж. Стернберг, Дж. Б. Форсайт, Дж. Хедланд и др. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.

23. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Вопросы психологии. – 1979. – № 4. – С. 23–34.
24. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы, эмоции / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1971. – 316 с.
25. Кулюткин Ю. Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Ю. Н. Кулюткин // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 21–30.
26. Баловсяк Н. Х. Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста / Н. Х. Баловсяк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Редкол. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. – № 4 (11). – 2006. – С. 3–5.

References

- Ivanii O. M. Strukturno-zmistova model formuvannya pravovoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia u navchalno-vykhovnomu protsesi universytetu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / O. M. Ivanii. – Kharkiv, 2012. – 20 s.
- Halushchak I. Shliakhy formuvannya pravovoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv v umovakh hirs'koho rehionu / I. Halushchak // Hirska shkola Ukrainykykh Karpat. – 2016. – # 15. – S. 102–105.
- Lazarchuk H. V. Pravova kompetentnist inzhenera-pedahoha ekonomichnoho profilu [Elektronnyi resurs] / H. V. Lazarchuk. – Rezhym dostupu: – http://www.rusnauka.com/23_NTP_2012/Pedagogica/2_114830.doc.htm.
- Bermus A. G. Problemy i perspektivy realizacii kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii [Elektronnij resurs] / A. G. Bermus. – Rezhim dostupu: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>.
- Artemenko I. V. Pravovaya kompetentnost' i kriminalizaciya rossijskogo obshchestva: sociologicheskij analiz vzaimovliyaniya: avtoref. diss. ... kand. sociol. nauk / I. V. Artemenko. – Krasnodar, 2007. – 24 s.
- Kovalenko N. Yu. Formuvannya pravosvidomosti i pravovoi kultury studentiv neuriydychnykh navchalnykh zakladiv / N. Yu. Kovalenko // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. – 2008. – # 1. – S. 53–58.
- Romanova I. A. Kompetentnisnyi pidkhid do pravovoi osvity studentiv / I. A. Romanova // Pedahohika ta psykholohiia: zb. nauk. prats / Za red. I. F. Prokopenka, V. I. Lozovoi. – Kharkiv: Kursor, 2008. – Vyp. 33. – S. 26–35.
- Korotun A. V. Formirovanie pravovoj kompetencii u budushchih social'nyh pedagogov v processe professional'noj podgotovki: diss. ... kand. ped. nauk / A. V. Korotun. – Ekaterinburg, 2010. – 279 s.
- ZHigulin A. A. Razvitie pravovoj kompetentnosti studenta professional'nogo kolledzha (na primere specialista neyuridicheskogo profilya): avtoref. diss. ... kand. psihol. nauk / A. A. ZHigulin. – Tambov, 2010. – 25 s.
- Anikina A. S. Formirovanie pravovoj kompetentnosti budushchego pedagoga s ispol'zovaniem komplekta professional'no orientirovannykh zadach: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk / A. S. Anikina. – Tyumen', 2011. – 23 s.
- Lazarchuk H. V. Aktualnist formuvannya pravovoi kompetentnosti u maibutnikh inzheneriv-pedahohiv ekonomichnoho profilu / H. V. Lazarchuk // Naukova skarbnytsia osvity Donechchyny. – 2013. – # 2. – S. 76–79.
- Rem O. M. Formuvannya pravovoi kultury maibutnikh inzheneriv-pedahohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / O. M. Rem. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2013. – 20 c.
- Egorova O. A. Pravovaya kompetentnost' studentov neyuridicheskikh special'nostej i professional'naya kompetentnost' studentov – budushchih yuristov / O. A. Egorova, E. N. Zinchenko // Vestnik YUURGU. Seriya «Obrazovanie. Pedagogicheskie nauki». – 2016. – T. 8. – № 4. – S. 72–80.
- Soboleva M. N. Formirovanie pravovoj kompetentnosti studenta medicinskogo instituta (na primere special'nosti «Lechebnoe delo»): avtoref. dis. ... kand. ped. nauk / M. N. Soboleva. – Orel, 2013. – 24 s.
- Ryabysheva E. N. Osobennosti razvitiya pravovoj kompetentnosti sovremennogo specialista / E. N. Ryabysheva, N. I. Plaksina // Nauchno-issledovatel'skie publikacii. – 2015. – № 1 (21). – T. 1. – S. 13–19.
- Soboleva M. A. Ponyatie i struktura pravovoj kompetencii specialista sfery zdavoohraneniya [Elektronnij resurs] / M. A. Soboleva // Pedagogicheskoe masterstvo: mater. II Mezhdunar. nauch. konf. – M.: Buki-Vedi, 2012. – Rezhim dostupu <https://moluch.ru/conf/ped/archive/65/3135/>.
- Nuriahmetova N. R. Formirovanie normativno-pravovoj kompetentnosti pedagogov kak uslovie kadrovoj podderzhki sovremennoj shkoly: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk / N. R. Nuriahmetova. – Tomsk, 2012. – 23 s.
- Kovalova V. V. Pravova kompetentnist yak skladova upravlinskoj diialnosti maibutnikh menedzheriv / V. V. Kovalova // Psykholoho-pedahohichni nauky. – 2016. – # 3. – S. 26–31.
- ZHigulin A. A. Psihologicheskaya struktura pravovoj kompetentnosti sub»ekta professional'noj deyatel'nosti / A. A. ZHigulin // Alma Mater. – 2011. – № 7. – S. 37–40.
- Kovalenko D. V. Profesiino-pravova kompetentnist maibutnoho inzhenera-pedahoha yak rezultat profesiino-pravovoi pidhotovky fakhivtsia / D. V. Kovalenko // Naukovi zapysky. Seriya Pedahohika. – 2015. – # 1. – S. 69–74.
- Holovan M. S. Profesiina kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu / M. S. Holovan // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seriya: Pedahohika i psykholohiia. Zbirnyk statei. – Yalta: RVV KHU, 2014. – Vyp. 44. – Ch. 3. – S. 79–88.
- Prakticheskij intellekt / R. Dzh. Sternberg, Dzh. B. Forsajt, Dzh. Hedland i dr. – SPb.: Piter, 2002. – 272 s.
- Bozhovich L. I. Ehtapy formirovaniya lichnosti v ontogeneze / L. I. Bozhovich // Voprosy psihologii. – 1979. – № 4. – S. 23–34.
- Leont'ev A. N. Potrebnosti, motivy, ehmocii / A. N. Leont'ev. – M.: Politizdat, 1971. – 316 s.
- Kulyutkin YU. N. Tvorcheskoe myshlenie v professional'noj deyatel'nosti uchitelya / YU. N. Kulyutkin // Voprosy psihologii. – 1987. – № 2. – S. 21–30.
- Balovsiak N. Kh. Struktura ta zmist informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho spetsialista / N. Kh. Balovsiak // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. – Seriya # 2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia: Zb. nauk. prats / Redkol. – K.: NPU im. M. P. Drahomanova. – # 4 (11). – 2006. – S. 3–5.